

Nechutová, Jana

Předmluva

In: Hus, Jan. *Mistr Jan Hus v polemice a v žaláři : překlady, komentáře a poznámky*. Nechutová, Jana (editor); Malá, Jana (editor). Vydání první Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2019, pp. 7-14

ISBN 978-80-210-9323-2; ISBN 978-80-210-9324-9 (online : pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/141424>

Access Date: 02. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PŘEDMLUVA

Jana Nechutová

Tento soubor překladů z díla M. Jana Husa obsahuje především dva jeho polemické spisy (Proti anonymnímu odpůrci, Proti plzeňskému kazateli) a s nimi související korespondenci; malé katechetické traktáty, které Hus sepsal ve vězení, dva z nich také v překladech do starší češtiny; dále málo známý a Husovi jen s nejistotou připisovaný spisek Proti francouzskému zpěvu v kostele, a posléze básnické skladby k Husově poctě, sepsané v českém a zčásti německém prostředí v 16. století, v době počátků lutherské reformace, kdy v západní Evropě dochází k výraznému rozvoji renesančního humanismu. Příloha uživatelů umožňuje seznámit se i s některými latinskými originály přeložených textů: přináší nový kritický přepis latinského znění *Contra cantores Francigenas in ecclesia* (Proti francouzskému zpěvu v kostele) a originální texty přeložených básnických skladeb podle edice V. Novotného v 8. svazku řady *Fontes rerum Bohemicarum – Prameny dějin českých*. Tyto básnické skladby i staré překlady dvou Husových kostnických spisů jsou zajímavými a spíše málo známými doklady recepce Husova působení.

Jednotlivé překlady jsou uvedeny informací o místě textu mezi Husovými spisy podle soupisu F. M. Bartoše a P. Spunara,¹ o zpřístupnění moderními edicemi a o překladech. Většinou pak ještě následuje odstaveček se stručnou literární nebo historickou charakteristikou textu. Oddíly „Polemiky“, „Constantiensia“ a „Básnické skladby“ jsou opatřeny dalšími samostatnými předmluvami.

V Husově jubilejním roce 2015 vyšla naše knížka překladů s titulem „Mistr Jan Hus v polemice a za katedrou“.² Ta obsahovala vedle Husovy polemiky *Contra*

1 Soupis pramenů k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského, Praha 1965.

2 *Mistr Jan Hus v polemice a za katedrou*. Překlady, komentáře a poznámky Jana Nechutová a Jana Fuksová (Malá), Brno, MuniPress, Opera Facultatis philosophicae Universitatis Masarykianae 431, Brno 2015.

Knihy Písma a otců

Iohannem Stokes (Proti Johnu Stokesovi) traktát *De tribus dubiis* (O třech pochybnostech) a projevy proti hlásání a prodeji odpustků. Knížka přibližuje také Husovo akademické působení – kromě univerzitního kázání *Ite et vos in vineam meam* (Jděte i vy na mou vinici) je v ní šest jeho dosud nepřekládaných tzv. rekomendací, promočních projevů. V novém souboru navazujeme na tuto publikaci i parafrází titulu knihy, ale i tak, že pokračujeme v překládání Husových polemik. Především však chceme čtenářům podat nové překlady textů, tzv. „malých Constantiensí“, sedmi spisků, vzniklých za těžko představitelných podmínek v žaláři u dominikánů v Kostnici od počátku roku 1415 do 5. března 1415; jsou to katechetické traktáty, které Hus věnoval svým žalárním strážcům, mladým italským klerikům, a které podávají dojemné svědectví o Husově vytrvalosti, odolnosti a pevnosti a o jeho učitelském a pastoračním nadání, úsilí a zodpovědnosti.

Tyto tzv. malé kostnické traktáty jsou v edici originálů součástí obsáhlejšího souboru, který dále přináší Husovy texty sepsané ještě v Čechách před cestou na kostnický koncil (Hus jimi chtěl koncilu představit své učení a očistit se z nařčení z kacířství) a Husovy obhajoby, odpovědi na články, jež ho měly usvědčovat z kacířství. Tento celek připravila k vydání jako moderní kritickou edici s titulem *Constantiensia* brněnská ediční skupina při Ústavu klasických studií Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v rámci projektu podporovaného Grantovou agenturou České republiky jako 24. svazek Husových spisů a jako 274. díl řady *Corpus Christianorum, Continuatio mediaevalis* v belgickém Turnhoutu v nakladatelství Brepols roku 2016.

Na základě výsledku naší ediční práce podáváme nyní překlad „malých Constantiensí“ spolu s dalšími husovskými texty; edice, podle nichž jsou tyto další překlady pořízeny, uvádíme vždy v záhlaví příslušného textu. V poznámkách a komentářích se několikrát odvoláváme na základní humanistickou edici Husových spisů: Matthias Flacius Illyricus, *Johannis Hus et Hieronymi Pragensis confessorum Christi Historia et monumenta*, Norimbergae 1558, 2. vyd. 1715.

Tato publikace vznikla v rámci výzkumného projektu „Jan Hus a husitská literatura pro 21. století“, podporovaného Grantovou agenturou České republiky (GA ČR 17–15433S).

Překladatelské poznámky

Texty ze středověké latiny, zvláště jsou-li převážně teologického obsahu, působí čtenáři mnohou nesnáz; pojmy, v nichž středověký člověk myslel, domníval se a věřil, bývají vyjadřovány v jazyce oné doby výrazy, jakým moderní člověk nerozumí. Je proto pro překladatele obtížné převádět slova středověké latiny do odpovídajících výrazů moderní češtiny. Často je ovšem možné, a je dokonce nutné, nepřekládat

výraz výrazem, nýbrž význam významem, vazbu latinskou vazbou českou, latinskou větou českou větou – pro zachování tzv. funkční ekvivalence, požadavku, aby čtenáři textu v cílovém jazyce zněla určitá výpověď co nejsrozumitelněji tak, jak jí v jazyce výchozím rozuměl dávný čtenář nebo posluchač. (Snažit se o takovouto ekvivalenci však neznamená překládat „volně“.)

Přece však jsou případy, kdy se důslednému hledání co nejpřesnějšího českého ekvivalentu latinského slova nemůžeme vyhnout. Je tomu tak zejména tehdy, když s významem či různými významy slov, s homonymitou nebo synonymitou, pracuje již text sám. Můžeme to vidět hned několikrát například v polemice Proti anonymnímu odpůrci. Protivník Husa viní, že ve svém kázání snižuje, ne-li ruší či přímo ničí (*destruit*) klérus; šlo zejména o povinnosti světských pánů kárat a trestat hříchy kněží, zvláště svatokupectví. Protivník i Hus užívají v tomto kontextu výrazu *destruere* (rušit, ničit), ale text Vulgáty, jež zde jako autoritu citují, má výraz *transferre* (přenášet). Toto sloveso vystihuje proces přenosu starozákonních figur do kontextu aktuálního dění, nejde tedy rozhodně o likvidaci, rušení, ničení. Oba, protivník i Hus, jsou si vědomi, že *destruere* není totéž jako *transferre*, nicméně obou výrazů se v zápalu polemiky užívá jako synonym. Co si má v této situaci počít překladatel? Tento překlad to řeší převzetím znění Českého ekumenického překladu: který má „mění-li se... změna“, což však nevystihuje jednání, o němž se v traktátu vede spor. Podobných dobrodružství ekvivalence výrazů bychom i s touto jedinou Husovou polemikou mohli zažít víc. Představme jen jedno slovíčko, tentokrát substantivum – *cauda*. Jeho první význam je „ocas, ohon“, přeneseně znamená „konec, kraj, okraj“, pak speciálně „závěr textu“, a tak také onoho výrazu Hus v této polemice užil („V dodatku říká protivník“, s. 42). Ale o několik odstavců dál říká: „Potom, ke konci svého psaní, dodává protivník ohavný dračí ocas“ (s. 45). Zde už nemluví o „závěru“, ale jako by metonymií vracel zpět, k původnímu významu slova, a toho pak použije, aby závěr protivníkovy vyjádření označil jako ohavný dračí ocas, *cauda draconis*. Tato slova totiž v astrologii značí určitý bod na oběžné dráze Měsíce, který se v konjunkci se Sluncem stává neblahým znamením, přinášejícím pohromy, nemoci a zhoubu. To pravděpodobně věděl Husův souvěký čtenář, ale jak může tento význam zprostředkovat překladatel českému publiku 20. století? Bohužel nijak jinak než podčarovou poznámkou.

Různý význam může mít latinský výraz *acedia*, psáno také *acidia*, *accidia*. V kostnickém traktátu *De tribus hostibus hominis* je přeložen českým „lenost“, což je v daném případě náležité, jde o položku ve výčtu smrtelných hříchů (v našem textu dokonce s definicí – „lenost je nadměrné vynechávání nebo zanedbávání služby Bohu“). V jiných kontextech je třeba s tímto výrazem zacházet obezřetně, *acedia* či *accidia* bývá také „omrzlost, nuda, netečnost, apatie, nezájem“. (Latinský výraz pochází z řeckého *akédia* – „netečnost, znechucenost, sklíčenost“.)

Znovu z traktátu *De tribus hostibus hominis*: adjektivum *inordinatus* se v odstavci, který podává stručný popis smrtelných hříchů (s. 106), vyskytne dokonce

šestkrát (u každého kromě závisti). Překlad toto přídavné jméno tlumočí výrazem „nadměrný“, u hříchu obžerství – *gula* „neutišitelná“ (lačnost – *inordinatus appetitus nutritibilis*) a u *lenost* ekvivalent „přílišné“. Uvážit můžeme překlad adjektivem „nezřízený“, který velmi přesně odpovídá latinskému *inordinatus*, v současné češtině však působí příliš knižně, až archaicky. (V Betlémských kázáních je spojení *inordinatus appetitus* přeloženo staročeským výrazem „žádost nezřízená“.³)

Specifické problémy vyvstaly při překladu spisku *Contra cantores Francigenas in ecclesia*. Nejprve k výrazům *lascivus*, *lascivia* a k jejich odvozeninám – v traktátu je těchto tvarů užito na šesti místech, v Husem citovaných zdrojích i přímo v autorském textu, a není vhodné je v češtině vyjádřit vždy týmž ekvivalentem. *Lascivus* tedy různě: „nevázaný, svévolný, bujný, rozpustilý“, *lascivia* „bujnost, svévole, nezřízenost, rozpustilost“; *lasciviens* „bujný, svévolník“. – Na začátku textu se dvakrát v téže větě vyskytl výraz *chorus* – v prvním případě se vztahuje ke sborovému zpěvu („v chóru“), ve druhém však Hugo z Folietia, od něhož Hus tuto pasáž převzal, připomíná výjev líčený v knize Exodus (15, 20), kde má text Vulgáty *cum...choris*, Český ekumenický překlad „taneční rej“. Toto slovní spojení použil i náš překlad. – Dále se ve spisku užívají výrazy, jimž může dobře rozumět muzikolog zabývající se zvláště středověkou hudbou a její soudobou, středověkou teorií, překládala jsem je za pomoci příslušného specialisty, dr. Stanislava Tesaře. *Cimbala* ve větě (s. 155, Hus ji pro změnu převzal z Aeldreda z Rievaulx) „proč je v kostele tolik nástrojů“, doporučil specialista přeložit jako „zvukné zvonky“. S dr. Tesařem byla konzultována také pasáž (stále z Aeldreda), která v tomto překladu zní (tamtéž): „Ten doprovází, onen zpívá protihlasem, další snižuje hlas, další dělí a seká některé noty na polovinu. Hlas se tu tenčí, tu se láme, tu bodá, tu se rozšiřuje a rozléhá...“, a některé další výrazy. Tento znalec staré hudby pak obecně upozorňuje, že se jedná o improvizální techniky francouzského vícehlasu (v katedrále Notre Dame a *ars nova*) a o praktiky francouzské menzurální teorie.

Poezie je zde do češtiny převáděna přízvuknou nápodobou básnických rozměrů: respektujeme metrum originálu, ale řídicím prvkem je český přízvuk, nikoli délka slabik, jak je tomu u antického básnictví. S jedinou výjimkou, jíž je alkajská strofa v č. 5 – Husovo prorocství o Lutherovi – jsou všechny verše v daktylských hexametrech, eventuálně v elegickém distichu, v němž se střídají daktylské hexametry a pentametry. To se týká i veršů vložených do některých Husových textů. Verše, pokud není uvedeno jinak, překládala u všech kusů Jana Nechutová. Antifony, hymny a sekvence, které Hus cituje v kostnickém traktátu O svátosti těla a krve Kristovy, přebíráme v českém znění z Kancionálu českých a moravských diecézí (vydání z roku 2013).

Biblické citáty a aluze Husových textů jsou v našich překladech převáděny pokud možno podle Českého ekumenického překladu. Tam, kde je Husovu kontextu

3 M. Iohannis Hus *Sermones in Bethlehem* 2, 18 (3. 12. 1410), ed. V. Flajšhans, Praha 1939, s. 4.

zřetelně bližší překlad bratří Kralických, používáme jejich textu. Jak u Českého ekumenického překladu, tak u Bible kralické je někdy nezbytné sáhnout k malým úpravám. V případě žalmů mají často oba právě uvedené české překlady odlišné znění, než jaké najdeme u Husa, protože byly pořizovány podle hebrejského textu, zatímco Hus a vůbec středověcí autoři citovali text žalmů podle latinské Vulgáty, která vznikla na základě řeckého znění (nikoli hebrejského originálu).

Autoři překladů

Polemiky

Proti anonymnímu odpůrci a list Mistra Haška M. Janu Husovi **Jana Nechutová**
Proti plzeňskému kazateli **Jana Nechutová**, úryvek z Husova listu do Plzně **podle edice Bohumila Ryby**

Constantiensia

O Božích přikázáních a o Modlitbě Páně **Jana Nechutová**
O smrtelném hříchu **Libor Švanda**
O poznání, chtění a milování Boha **Jana Nechutová**
O třech nepřátelích člověka **Lucie Mazalová, Libor Švanda**
O pokání **Lucie Mazalová**
O manželství **Soňa Hudíková, Jana Malá**; Traktát menší M. Jana Husi o manželství
přepis **Jana Nechutová**
O svátosti těla a krve Páně **Jana Nechutová**; Mikuláš z Poříčí, O velebné svátosti,
přepis **Jana Malá, Jana Nechutová**

Proti francouzskému zpěvu v kostele **Jana Nechutová**
Básnické skladby **Jana Nechutová**

Prameny a literatura

Prameny Husových spisů:

Hlavním Husovým pramenem je Bible. Citáty z ní jsou uváděny ve znění Českého ekumenického překladu, v případě potřeby s přihlédnutím k Bibli Kralické. Kde to vyžadoval kontext, sáhli jsme k nezbytné úpravě nebo změně.

Vedle Bible cituje Hus nejčastěji

soubor kanonického práva: Corpus iuris canonici I-II, ed. Aemilius Friedberg, Graz 1959² (zkratka: Fr.)
středověká rčení a přísloví: Hans Walther (ed.), Proverbia sententiaeque medii aevi Latina – Lateinische Sprichwörter und Sentenzen des Mittelalters, Göttingen 1963–1986 (zkr. Walther)

Tyto i další Husem citované mimobiblické zdroje v českých překladech většinou neexistují, české znění citátů v Husových textech zde pořizovali sami překladatelé. V několika případech, kdy je český překlad k dispozici, informují o jeho užití v našich překladech podčarové poznámky.

Až na výjimky jsou překlady v tomto svazku pořizeny z moderních kritických edic, které zaznamenávají všechny citace a aluze včetně odkazu na edice jejich latinských originálů. Proto zde rezignujeme na soupis Husem užitých mimobiblických autorit a v příslušných podčarových poznámkách udáváme pouze jméno autora, dílo, jeho část („knihu“), event. verš (výjimkou jsou citáty ze souboru kanonického práva, u nichž uvádíme i sloupce Friedbergovy edice). Plný údaj o dostupnosti Husem citovaného díla (moderní nebo starší edice, starý tisk, rukopis) najde uživatel v edicích, z nichž jsou naše překlady pořizovány. (Pro obě zde přeložené Husovy polemiky doporučujeme tyto údaje vyhledávat v reedici – Brepols, Turnhout 2010, kde jsou odkazy k edicím Husových zdrojů úplnější než v prvním vydání těchto textů v nakl. Academia).

Literatura a prameny k úvodům a komentářům

- Bartoš František Michálek – Spunar Pavel, *Soupis pramenů k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského*, Praha 1965.
- Brodský Pavel a Šumová Martina, *Iluminované rukopisy v archivech na území Čech*, Praha 2017.
- Daňhelka Jiří, *Směrnice pro vydávání starších českých textů*, Husitský Tábor 8/1985, s. 285–301.
- Dittmann Robert, *Ediční poznámka* (ke kompletnímu vydání Bible Kralické šestidílné s původními poznámkami), Česká biblická společnost 2015.
- Flajšhans Václav, *Traktáty Husovy a Kronika Vavřincova*, Listy filologické 61/1934, s. 54–66.
- Halama Ota, *Pikartské dialogy*, Praha 2017.
- Halama Ota, *Svatý Jan Hus. Stručný přehled projevů domácí úcty k českému mučedníku v letech 1415–1620*, Praha 2015.
- Hauffen, Adolf, *Husz eine Gans – Luther ein Schwan*, in: *Prager deutsche Studien, Untersuchungen und Quellen zur germanistischen und romanischen Philologie Johann von Kelle dargebracht von seinen Kollegen und Schüllern*, Teil II, Prag 1908.
- Hejnic Josef, *Mikuláš Reusner a husitská tradice*, in: *Vědecké informace, Metodický zpravodaj pro knihovny a útvary vědeckých informací. Supplement 1, 1970*.
- Kraus Arnošt, *Husitství v literatuře, zejména německé, Část první, Husitství v literatuře prvních dvou století svých*, Praha 1917.
- Mediae Latinitatis Lexicon Bohemorum – Slovník středověké latiny v českých zemích*, Praha 1977 a dále.
- Molnár Amedeo, *Husův kostnický spis De matrimonio a jeho valdenské zpracování*, Listy filologické 82/1959, s. 86–91.
- Nechutová Jana, *De non comburendo libros*. Stylistické a rétorické prostředky Husovy polemiky. In: *Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou*; věnováno Františku Šmahelovi k životnímu jubileu. Nakladatelství Lidové noviny 2016, s. 151–161.

- Nechutová Jana, M. Jan Hus, farizeové a zákoníci. Příspěvek k funkční typologii v Husově polemice. In: *Interpretace a kritika díla Jana Husa*, ed. Martin Šimsa, Acta Universitatis Purkynianae, Facultatis Philosophicae, Studia Philosophica, sv. 13/2016, s. 32–43.
- Nechutová Jana, *Biblické argumenty v Husově polemice Contra occultum adversarium*, in: *Amica – sponsa mater – Bible v čase reformace*, ed. Ota Halama, Praha, Kalich, s. 85–93.
- Nechutová Jana, *Jan Hus, Panna Maria, a Ovidius*. Teologická reflexe 23/2017, s. 1–11.
- Petr z Mladoňovic, *Zpráva o Mistru Janu Husovi v Kostnici* (přel. František Heřmanský), in: *Ze zpráv a kronik doby husitské*, Praha, Svoboda, 1981.
- Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě* (Enchiridion renatae poesis Latinae in Bohemia et Moravia cultae). Založili Antonín Truhlář a Karel Hrdina, pokračovali Josef Hejnic a Jan Martínek, Praha, Academia, 1966–1982.
- Štoviček Ivan a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*, Praha 2002.
- Vavřínek z Březové, *Husitská kronika, Píseň o vítězství u Domažlic* (text Husitské kroniky přeložil František Heřmanský), Praha, Svoboda, 1979.
- Vintr Josef, *Zásady transkripce českých textů z barokní doby*, Listy filologické CXXI/1998, s. 341–346.

Zkratky (mimo zkratk konvenčních)

- AH – Analecta hymnica medii aevi, ed. Guido Maria Dreves, Clemens Blume, Leipzig 1886–1922.
- Bartoš – Spunar – Soupis pramenů k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského, Praha 1965.
- Bekker – Aristotelis Opera, Academia Regia Borussica Berlin, 1831–1870, ed. August Immanuel Bekker.
- C. – Causa (Gratianova Dekretu), dále q. – quaestio, c. – capitulum; D – distinctio, l. – liber, tit. – titulus
- col. – columna, sloupec
- ČEP – Český ekumenický překlad (Bible), Praha 1979.
- Fr. – Friedberg (ed.), Corpus Iuris Canonici I, Leipzig 1879, přetisk Graz 1959.
- FRB – Fontes rerum Bohemicarum.
- Kral. – Bible Kralická podle vydání z r. 1613.
- Vulg. – Biblia sacra iuxta vulgatum editionem, Stuttgart 1983³.
- Walther – Proverbia sententiaeque medii aevi Latina, Göttingen 1963–1986.